

UČENIČKA PERCEPCIJA ODNOSA IZMEĐU NASTAVNIKA I UČENIKA U SREDNJOJ ŠKOLI

Sažetak

Fenomen odnos nastavnik-učenik star je koliko je stara i učiteljska profesija. Kako se društvo usložnjavalo, tako se usložnjavao i odnos nastavnik-učenik. Odnos nastavnik-učenik je složen međuljudski odnos koji se gradi godinama, a može se narušiti u trenutku. Cilj rada je ispitati percepciju odnosa koji prevladava na relaciji između nastavnika i učenika u srednjoj školi, što učenici osjećaju prema svojim nastavnicima, te stupanj povjerenja prema svojim nastavnicima. Ljudi svakodnevno stupaju u različite vrste međuljudskih odnosa. Posebno bitan međuljudski odnos je odnos nastavnika i učenika. Odnos nastavnika i učenika je posebno specifičan u periodu adolescencije prvenstveno zbog neravnopravnosti sudionika. Odnos nastavnik-učenik zna često biti narušen, posebno zbog krize identiteta, krize autoriteta i normativne krize adolescenta. Istraživanjem je obuhvaćeno 240 učenika srednjih škola na području Zeničko-dobojskog kantona. Primijenjena je Kramarova skala odnos nastavnik- učenik. Rezultati istraživanja pokazuju da prevladava pozitivan odnos na relaciji nastavnik-učenik, učenici osjećaju poštovanje prema svojim nastavnicima. Također, učenici imaju povjerenje u svoje nastavnike. Ne postoji statistički značajna razlika u percepciji odnosa između nastavnika i učenika ako se uzme u obzir školski uspjeh.

Ključne riječi: nastavnik, učenik, adolescencija, percepcija, srednja škola

Summary

The phenomenon of the teacher-student relationship is as old as the old the teacher profession. The teacher-student relationship is a complex interpersonal relationship that can be built and can be reduced in time. The aim of this paper is to examine the perception of the relationship that prevails between teachers and students in high

school, the students have for their teachers, and the degree of trust in their teachers. Everyday people get involved in different interpersonal relationships. One of these relationships that is especially important is student-teacher relationship. The student-teacher relationship is very specific especially in the adolescence period mostly because of inequality of the participants. The student-teacher relationship can often be disturbed especially because of identity crisis, authority crisis and normative crisis of the adolescents. This research includes 240 high school students in the Zenica-Doboj canton. Kramar's method 'teacher-student relationship'. The results of the research show that positive teacher-student relationships prevails, and what the students value the most about their teachers is understanding, justice and expertise. The students have faith in their teachers, and see the teachers as empathic, experts and humorous persons, and that teachers can serve as an identification model for them. There are no statistically important differences in the perception of the teacher from the student's point of view if you take into consideration the success that the student has in school.

Key words: *teacher, student, adolescence, perception, high school*

Uvodna razmatranja

Nastavnik je oduvijek bio važna ličnost u odgoju i obrazovanju mladih. Brojni su nastavnici koji su ostavili tragove u našim životima. Jednima smo se divili, i mogli su nam poslužiti kao identifikacioni model, druge nismo željeli ni na ulici vidjeti. Fenomen odnosa nastavnik-učenik star je koliko je stara i učiteljska profesija. Kako se društvo usložnjavalo, tako se usložnjavao i odnos nastavnik-učenik. Odnos nastavnik-učenik je složen međuljudski odnos koji se gradi godinama, a može se narušiti u trenutku. Postavlja se pitanje kako će nastavnik, s jedne strane, izgraditi autoritet, kad, s druge strane, postoje situacije kada se od nastavnika zahtijeva popustljivost. Prema Gordonu (1998), dobar odnos između nastavnika i učenika je kada postoji: otvorenost - tako da je lahko biti direktan i iskren jedan prema drugome; brižnost - kada svako zna da ga onaj drugi poštuje, međuzavisnost - što je suprotno od zavisnosti, samostalnost - koja dopušta da svako razvije svoju jedinstvenost, kreativnost

i individualnost; uzajamno zadovoljenje potreba - tako da nijedna potreba nije zadovoljena na račun potrebe onog drugog. (Gordon, 1998, str.17) Za postizanje dobrog odnosa između nastavnika i učenika važno je obostrano povjerenje i poštivanje ličnosti. Međusobno povjerenje garantuje uspješnost odgojno-obrazovnog rada. U školama, gdje je povjerenje veliko, nastavnici, učenici i roditelji spremno iznose svoje mišljenje, osjećanje, stavove i brige. Te informacije povećavaju njihovu sposobnost rješavanja problema unutar škole. Gdje nema povjerenja, nema ni odgojnog djelovanja. Također, nađeno je da odnos između nastavnika i učenika znatno utječe na uspjeh u učenju. Svjedoci smo vremena u kome je došlo do velike promjene u poimanju odnosa između nastavnika i učenika. Odnos nastavnik-učenik znatno je kompleksniji nego u prošlosti. Zbog pojave pedocentrizma u školama javlja se druga krajnost gdje su učenici postali zaštićeniji od nastavnika. Naime, vrlo često učenici dovode u pitanje i nastavničke kompetencije. Nastavnici nemaju slobodu u odgojnom djelovanju

I Teorijski pristup problemu

1.2. Odnosi između nastavnika i učenika u srednjoj školi

Prema Glaseru (1994), podučavanje bi trebalo da bude i može da bude jedno od najzahvalnijih i najuzbudljivijih profesija, pa ipak za mnoge nastavnike ono to nije. Ali kao što znamo, podučavanje mladih može biti frustrirajući posao praćen razočarenjima. Glaser (1994) piše da je uspješno podučavanje najteži posao na svijetu. Gotovo svi ljudi imaju pogrešne zamisli o podučavanju. Pod "svi" podrazumijevamo i obične ljude, ali i učitelje i roditelje, prosvjetne vlasti, članove školskog odbora, političare, novinare. Oni ne shvaćaju kako je biti uspješan nastavnik, kako obavljati možda najteže zanimanje u našem društvu. Prema Gordonu (1998), vrlo često i roditelji i nastavnici i oni koji rade s mladim otkriju, na svoj užas, da se njihov entuzijazam da nauče nekog ne poklapa sa željom mlade osobe da to i nauči. Susreću se zapravo s tvrdoglavim otporom, slabom motivacijom, umanjenom pažnjom, neobjašnjivim nedostatkom interesovanja, a često i neprijateljstvom. „Očigledno je da većina nastavnika započinje svoj profesionalni život s idejom da će iskusiti radost uspjeha, ali umjesto toga školski život postane pun nesloge, mjesto gdje su nastavnici suprotstavljeni učenicima i sve to

liči na borbu za opstanak. U čemu je razlika između podučavanja koje uspijeva i podučavanja koje je bezuspješno, između onog koje donosi nagradu i onog koje donosi bol. Naravno, mnogo različitih faktora utječe na rezultate nečijih nastojanja da podučava nekoga. Veliku ulogu ima i kvalitet odnosa između nastavnika i učenika. To je važnije nego ono što nastavnik predaje, kako to radi ili kome želi da prenese znanje.“ (Gordon 1998, str.14) Da bismo mogli da shvatamo problem, prema Gordonu (1998), potrebno je da pogledamo definiciju idealnog nastavnika, usvojenju od strane većine prosvjetnih radnika. Definicija je bazirana na općeprihvaćenom mitu o nastavnicima i obučavanju. Gordon (1998) navodi osam mitova:

„Mit broj 1. „Dobar nastavnik je miran, spokojan, uvijek dobro raspoložen. Nikada ne gubi pribranost, nikada ne pokazuje snažna osjećanja.“

Mit broj 2. „Dobar nastavnik nema predubjeđenje i predrasude. Crnci, bijelci, glupa djeca, pametna djeca, djevojčice, dječaci, svi su oni isti dobrom nastavniku. On ne pravi razliku ni među rasama niti među spolovima.“

Mit broj 3. „Dobar nastavnik može da prikrije svoja prava osjećanja od učenika i on to čini“.

Mit broj 4. „Dobri nastavnici na isti način prihvataju sve učenike. Oni nikad nemaju favorite-ljubimce.“

Mit broj 5. „Dobri nastavnici obezbjeđuju da radna sredina uvijek bude zanimljiva, stimulativna ili slobodna, ali ipak u svako doba tiha i uredna.“

Mit broj 6. „Dobri nastavnici su prije svega dosljedni. Oni se nikada ne mijenjaju, nisu površni, ne zaboravljaju, ne mjenjanju raspoloženja, ne prave greške.“

Mit broj 7. „Dobri nastavnici znaju odgovore. Oni su mudriji od učenika.“

Mit broj 8. „Dobri nastavnici podržavaju jedni druge, čine ujedinjeni front u odnosu na učenike, bez obzira na lična osjećanja, vrijednosti i ubjeđenja.“ (Gordon, 1998 str.15)

Ukratko, prema Gordonu (1998), dobri nastavnici moraju biti bolji, savršeniji, moraju imati više razumijevanja i više znanja od ostalih ljudi. Gordon (1998) navodi da, za one koji prihvataju ove mitove, podučavanje znači izdici se iznad ljudskih sposobnosti i pokazati uniformisane kvalitete pravičnosti, organizovanosti, dosljednosti, brige, empatije. Jednom riječju oni moraju biti virtuozi.

Radi se o osnovnoj zabludi. Ovi mitovi, prema Gordonu (1998), traže od nastavnika da poreknu svoju ljudskost. Ipak, po Gordonu (1998), ogroman broj nastavnika podsvjesno podržava idealizovan model „dobrog nastavnika“ koji uključuje neke od ovih mitova, ako ne i sve. Gordon (1998) naglašava da su učenici otvoreni da uče samo onda kada je odnos nastavnik-učenik dobar. Tada ne moraju da gube vrijeme pokušavajući da se odbrane i nadmudre nastavnika. Ako nastavnik uspostavi dobar, odnos neće morati da igra uloge i da se pretvara da je virtuozan i nehuman. Nastavnici smatraju da su bezvrijedne čak i odlične tehnike podučavanja ukoliko odnos sa učenicima nije dobar. (Gordon, 1998)

Jensen (2003) navodi da je lakše izgraditi odnose s učenicima u nižim razredima jer učitelj s njima provodi cijeli dan. U višim razredima to predstavlja veći izazov zbog podjele na predmete. Na časovima koji traju samo 45 minuta postoji pritisak pri poučavanju sadržaja, a odnosi često trpe. Stoga je važan svaki pokret. Svaka aktivnost mora služiti dvojnoj svrsi -izgradnji odnosa i učenja sadržaja.

Odnose među ljudima Bratanić (2000) dijeli u dvije kategorije. To su osobni odnos i profesionalno društveni odnos. Bratanić (2000) navodi da su bitna karakteristika osobnog odnosa jeste da se on zasniva na osobnoj naklonosti pri čemu osjećaji imaju primarnu ulogu. Njegova trajnost ovisi o međusobnoj privlačnosti i rezultat je osobnog izbora. Nema posebne namjere i nekog praktičnog cilja, a osoba se prihvaća takva kakva jeste. U tu vrstu odnosa pripadali bi odnosi među prijateljima, supružnicima i tome slično. Za razliku od ličnog odnosa Bratanić (2000) navodi da profesionalno-društveni odnos ima jasno određenu namjeru i cilj. Objektivniji je i više zasnovan na racionalnom momentu. Pretežno je rezultat stjecanja okolnosti. Njegova trajnost ovisi o njegovu cilju i neovisna je o promjeni privlačnosti. Takav odnos je hijerarhičan i ispunjen latentnom agresijom. Takvi su odnosi između liječnika i pacijenta, nastavnika i učenika. Međutim, svaki takav odnos u kojem su ljudi u međusobnom odnosu ne može biti lišen nekih elemenata ličnog odnosa. To naročito vrijedi za odnos između odgajatelja i odgajanika, koji osim toga ima i drugih svojih specifičnosti. Prva se specifičnost, prema Bratanić (2000), odnosi na prožetost profesionalno-društvenog i ličnog momenta u odnosu odgajatelj-odgajanik. Često o tome, kako se razriješi pitanje ličnog momenta u takvom odnosu, ovisi uspješnost

profesionalno-društvenog odnosa. Sljedeću specifičnost Bratanić (2000) vidi u neravnopravnosti partnera u odnosu zbog čega nikada ne može biti uspostavljena potpuna recipročnost. Neravnopravnost u odnosu odgajatelj-odgajnik mijenja se s obzirom na vrijeme i mjesto odgojnog djelovanja pa zavisi da li se odnos uspostavlja na predškolskom, školskom ili visokoškolskom nivou. Što je uzrast niži time je i neravnopravnost veća. Ta neravnopravnost se očituje u mnogim faktorima kao što su uzrast, znanje, psihička i fizička zrelost, iskustvo itd. Ako pođemo od saznanja da je odgoj suradnja, tada nam se u odnosu na ovaj element odnosa javlja pitanje kako među neravnopravnim partnerima uspostaviti što ravnopravniji odnos, kako među neravnopravnim odnosima uspostaviti suradnju. Govoreći o međuljudskom odnosu, osnovna karakteristika svakog odnosa je reciprocitet. Treća specifičnost odnosa odgajatelja-odgajnika, prema Bratanić (2000), ogleda se u poteškoćama kako ostvariti reciprocitet u tom odnosu. Jedan od značajnih elemenata uspostavljanja reciprociteta jeste naizmjenično zauzimanje pozicija subjekta i objekta u odnosu. „Pod subjektom mislimo na partnera koji je više aktivan, dok je objekat više pasivan. Druga karakteristika reciprociteta je mogućnost konfrontacije mišljenja. Konfrontirati mišljenje s učenicom, priznati da je učenik u pravu kada to situacija zahtijeva, za mnoge je nastavnike to Rubikon koji oni teško premošćuju. Uspostavljanje dijaloga je sljedeća karakteristika reciprociteta. Dijalog je najhumaniji oblik komuniciranja među ljudima i za njegovo uspostavljanje moraju biti ostvareni subjektivni i objektivni uvjeti.“ (Bratanić, 2000, str. 37)

1.3. Indikatori uspješnog odnosa između nastavnika i učenika u srednjoj školi

Gordon (1998) smatra da, s obzirom na to da ljudi nikada ne ostvaruju savršenstvo u onome što rade, svaki nastavnik može da unaprijedi odnose s mladima tako da oni postanu otvoreniji, brižljiviji, međuzavisniji, samostalniji i zadovoljniji. Da bi se nastavnici usavršavali, prema Gordonu (1998), potrebno je da nauče, primijene i uvježbaju mnoge vještine. Za većinu nastavnika one predstavljaju novinu. „Nastavnicima se ne može pomoći samo ukazivanjem na to da će biti uspješniji ako unaprijede svoj odnos s učenicima. Ovo je suviše apstraktno. Oni žele da znaju kako to

da učine. Mali broj nastavnika ulazi u učionicu s primjenljivim pogledom na međuljudske odnose tj. modelom koji mogu da koriste u sopstvenom ponašanju. Nije ni čudo što imaju teškoće u stvaranju i održavanju efikasnih odnosa sa učenicima. Svi nastavnici imaju izvjesna osjećanja u vezi s onim što učenici urade, kažu i njihov raspon se kreće od veoma prihvatljivih do veoma neprihvatljivih ponašanja“. (Gordon, 1998, str.18) Nadalje, Gordon (1998) navodi da su u školama prisutni nastavnici koji daju do znanja učenicima da njihova ponašanja nisu adekvatna. Takvi nastavnici imaju tendenciju da kritikuju. Oni postavljaju visoke standarde za svoje učenike, rijetko uživaju u nekonvencionalnom ponašanju. Učenici ih doživljavaju kao rigidne, zapovjedački nastrojene i previše stroge, te nastoje da ih izbjegnu ako je to moguće. Nastavnici koji su vrlo kritični obično vjeruju da će na taj način navesti učenike da postanu svjesni svog neprihvatljivog ponašanja, svojih grešaka i slabosti. Oni misle da učenici nisu dovoljno motivisani da ugone drugima ili su potpuno nesposobni za samokorekciju. Oni stoga vjeruju da, ako žele promjene kod učenika, one moraju da se iniciraju s polja. Obično je potpuno suprotno. „Kritikovanje, negativno procjenjivanje i drugi načini kojima se ističu slabosti imaju tendenciju da inhibiraju, a ne da iniciraju promjene. Mnogi učenici reaguju na ovakve nastavnike tako da ih se klonu, izbjegavajući svaki mogući rizik. Drugi se bune i svete, nastavljajući sa istim ponašanjem za koje znaju da će nervirati nastavnike da bi otkrili koliko daleko mogu da idu dok ne isprovociraju reakciju. Očigledno je da reakcije kao što su vrednovanje i kritikovanje zaustavljaju proces učenja.“ (Gordon, 1998, str.20) Prema Gordonu (1998), čak i najtolerantniji nastavnici priznaju da to ponekad nisu i da im je isto ponašanje u nekom trenutku prihvatljivo, a da već u sljedećem to prestaje da bude. Ljudi se s vremena na vrijeme mijenjaju u pogledu svog odnosa prema drugim ljudima. Sposobnost ljudi da prihvate druge ponekad se mijenja zbog nečega što se dešava unutar njih samih i što nema veze s drugima. Poenta je u tome da nastavnici nisu nepogrješive i bezosjećajne mašine. Zato što su ljudska bića, nastavnici se ponašaju i reaguju iz časa u čas, iz dana u dan. Biti čovjek neizbježno znači biti nedosljedan, drugačiji, promjenljiv i nepredvidiv. Nastavnik može da opazi isto ponašanje na dva potpuno različita načina u odnosu na dva različita učenika. Neki učenici su manje ili više simpatični nastavnicima. Uvijek će postojati individualne razlike, i uvijek će nastavnici prema nekim učenicima biti tolerantniji. Treća vrsta utjecaja na odnos prema učeniku, prema

Gordonu (1998), jeste utjecaj sredine ili situacije u kojoj se ponašanje odigrava. Kada se neko ponašanje dogodi na pogrešnom mjestu ili u pogrešno vrijeme, najverovatnije je da će ono biti neprihvatljivo, bez obzira na to što bi ono bilo suprotno pod nekim drugim okolnostima. „Ponekad su nastavnici prinuđeni da se pretvaraju da prihvataju neko ponašanje učenika koje im se ne sviđa. Što god da je uzrok ako se pretvarate da prihvatate neko ponašanje, a istinski to ne osjećate, povratna poruka koju dobijaju učenici bit će u najboljem slučaju konfuzija, a u najgorem laž. Jedna od glavnih tačaka spoticanja dobrih odnosa jeste nerazumijevanje koncepta posjedovanja problema. Aposlutni je imperativ da nastavnik nauči praviti razliku između onih problema koji pripadaju učenicima i njima stvaraju teškoće, i onih koji imaju neposredan konkretan utjecaj na nastavnika, tako što ometaju zadovoljenje njegovih potreba. Svi učenici imaju svoje životne probleme i uglavnom mogu da riješe većinu njih, a neke da privremeno odlože, kako bi mogli da se usredsrede na svoje školske obaveze. Ova sposobnost je bitna zato što samo u području bez problema podučavanje i učenje mogu biti uspješni.“ (Gordon, 1998, str.24)

Kyriacou (1998) navodi da pozitivan razredni ugođaj ovisi o vrsti odnosa koji se uspostavi prema učenicima. Učenici će najbolje učiti kad se taj odnos temelji na uzajamnom poštovanju i razumijevanju učenika i nastavnika. Uzajamno poštovanje uglavnom nastane kad učenici zaključe da su nastavnici stručni i da im je stalo do učenikova napretka. Također, u frontalnom i individualnom radu s učenicima nastavnici pokazuju poštovanje prema svim učenicima kao pojedincima s vlastitim potrebama. Razumijevanje se temelji na tome što nastavnici učenicima pokazuju da razumiju i cijene njihovo stajalište o mnogim pitanjima i iskustvima, školskim, društvenim i osobnim. Umijeća potrebna za uspostavu uzajamnog poštivanja i razumijevanja vrlo su cijenjena, a utječu i na opći ugođaj u cijeloj školi. Ona pridonose i nastavnikovoj odgojnoj funkciji i olakšavaju učenicima da se nastavnicima obrate kad imaju osobnih problema i poteškoća. Važno je, također, biti svjestan utjecaja koje nastavnikovo ponašanje može imati na učenike kao primjer ili uzor njihova ponašanja. Poistovjećivanje s nastavnikom osobito je izraženo u osnovnoj školi, no to vrijedi i za većinu srednjoškolaca. Učenici očekuju da nastavnici budu dobar primjer za ono što se očekuje od njih. Ako se zahtijeva urednost od učenika, tad i nastavnička ploča mora biti uredna. Ako nastavnici očekuju da se učenici ponašaju

uljudno, ni nastavnici ne bi smjeli gubiti živce ili biti zajedljivi prema njima. Jedna od poteškoća s kojom se suočavaju nastavnici početnici je znati da li, kako i kada se poslužiti humorom u nastavi i stupanj u kojem bi njihov odnos s učenicima trebao biti prijateljski. Razborita upotreba humora i vaš smisao za humor mogu pripomoći u uspostavi razumijevanja i pozitivnog razrednog ugođaja. Humor može poslužiti u cijelom nizu situacija, npr. ako se želi pokazati zabavnija strana nastave, ili se našaliti na vlastiti račun. Humorom se može oraspoložiti zabrinutog učenika. Sposobnost da se u razredu uspostavi uzajamno poštovanje i razumijevanje, da se služi umjerenom dozom humora i da uspostavi prijateljski odnos, ali ne i suviše prislan odnos, zahtijeva od nastavnika veliku osjetljivost za društveni aspekt odnosa s učenicima (Kyriacou, 1997).

Jensen (2003) navodi deset temeljnih elemenata za izgradnju bliskog odnosa s učenicima i čvrstih odnosa na dugi rok, a to su:

1. **Volite sami sebe** - kako biste mogli brinuti o drugima, morate se brinuti o sebi. Ne možete dati ono što sami ne dobivate. Učenici su vrlo revni opažači. Samo ako vi poštujete sami sebe, oni će osjećati da ste vrijedni poštovanja.
2. **Učite o svojim učenicima** - upoznajte učenike pojedinačno. Neka ispune kartice u kojima daju podatke o sebi: gdje su rođeni, koliko imaju braće i sestara ili kućnih ljubimaca, ko ga vole, šta im se sviđa, a šta ne, koji su im strahovi, brige i problemi. Dva najvažnija pitanja koja im možete postaviti: kako im je biti učenik i što im je važno.
3. **Cijenite svoje učenike** - razumite pritiske i teškoće učeničkog života. Znajte koju vrstu napora i hrabrosti treba imati da bi se uopće preživio dan. Otkrijte koliko vaši učenici osjećaju pritisak od kolega. Saznajte kakve akademske pritiske osjećaju. Kako biste to uspjeli, trebate uložiti poseban napor da biste slušali bez prosuđivanja.
4. **Odajte priznanje svojim učenicima** - zahvalite im na malim stvarima. Cijenite svaku, pa i najmanju stvar koju učine. Dajte verbalnu pohvalu, pišite poruke, dijelite zagrljaje, smiješak, tople geste. Dajte im do znanja da su vam posebni i da vam je dosta drago što ih poznajete.
5. **Slušajte svoje učenike** - većina učenika smatra da ih niko ne sluša, ni roditelji, ni nastavnici, niti njihovi prijatelji. Oslobodite vrijeme u razredu učenicima da govore o svom životu, radostima ili problemima. Čak i naizgled male stvari

su velike. Možete li svojim učenicima biti par ušiju „bez određenog dnevnog reda“ stvarni slušatelj otvorenog uma i srca, bit ćete jedna od najvećih dragocjenosti u njihovom životu.

6. **Činite male ustupke** - činite određene usluge. Donesite u razred popularnu muziku. Činite stvari koje mogu biti značajne, čak i ako to znači raspuštanje razreda trideset sekundi ranije, ili izostavljanje domaće zadaće preko praznika. Sve pomaže.
7. **Uključite svoje učenike i dajte im važnost** - pitajte ih šta misle. Dopustite im da sudjeluju u donošenju odluka. Dajte im da biraju kako će nešto činiti sve dok su spremni davati rezultate. Aktivno tražite njihove savjete. Sastavite savjetodavni odbor razreda. Pomozite učenicima da se osjećaju važno.
8. **Poštujte učenike** - nikad se ne koristite podcjenjivanjem. Izbjegnite svaki sarkazam. Nagradite odluke učenika. Dajte im više odgovornosti čim je to moguće. Dosljedno provodite pravila, smjernice i dogovore. Održavajte svoja obećanja.
9. **Učenike tretirajte kao „mogućnost“** - svakog učenika tretirajte kao potencijalni uspjeh, a ne kao prošlu zabilješku. Uzmite u obzir to kako su sjajni, čak i ako to nije očito u ovom trenutku, ili je sada prikriveno.
10. **Budite otvoreni s učenicima** - podijelite informacije o sebi, tako da vas učenici upoznaju. Govorite o vlastitim radostima, uspjesima i izazovima. Učenicima predstavljajte veliku priliku da uče o životu odraslih. (Jensen, 2003, str. 298)

Jednom kad se uspostavi početna veza s učenicima može se započeti izgrađivati odnos s njima. Razina reagiranja u razredu reći će koliko su nastavnici u tome uspješni. Nastavnici bi trebali biti uključeni u potrebe učenika koje se stalno mijenjaju. Vjerojatno će najvažnija povratna informacija od učenika biti neverbalni, položaj tijela, disanje, tonalitet, tempo, geste itd. Ključno je pratiti ta ponašanja, jer ih većina ljudi nije svjesna. To znači da su oni najtačniji pokazatelji toga gdje ste u odnosu s drugima.

II Metodološki okvir istraživanja

2.1. Definiranje problema

Među nastavnicima i učenicima razvijaju se međusobni i radni odnosi koji tvore značajan sistem psiho-socijalnih uvjeta nastave i značajno utječu na osjećanje i djelovanje subjekata i na cjelokupan tijek i učinkovitost nastave. Posebno značajni su „1. odnosi sa nastavnikom, 2. odnos prema predmetnom sadržaju, 3. odnosi s drugim učenicima i 4. odnos prema samima sebi“. (Jensen, 2003, str. 298) Odnose stvaraju nastavnici i učenici, ali pri tome ipak veću ulogu imaju nastavnici. Oni imaju i veće mogućnosti utjecanja na odnose nego učenici. Vrlo je značajno da nastavnici učenike razumiju i prihvate ljudski blisko i kao suradnike. Ljudi svakodnevno stupaju u različite interakcijske odnose s drugim ljudima. Posebno je specifičan odnos između nastavnika i učenika. Za razliku od osobnog odnosa odnos između nastavnika i učenika je profesionalno-društveni odnos. Objektivniji je i više zasnovan na racionalnom momentu. Pretežno je rezultat stjecanja okolnosti. Njegova trajnost ovisi o njegovom cilju i neovisna je o promjeni privlačnosti. Takav odnos je hijerarhičan te je ispunjen latentnom agresijom. Prema Bratanić (2000), specifičnost odnosa odgajatelj-odgajnik ogleda se u prožetosti profesionalnog i osobnog odnosa, u neravnopravnosti sudionika i poteškoća u ostvarivanju reciprociteta. Ako se uzme u obzir specifičnost adolescentnog perioda (kriza identiteta, kriza autoriteta, normativna kriza), sasvim je jasno da odnos između nastavnika i učenika može da bude i narušen.

2.2. Značaj problema

- a) **Teorijski značaj** - istraživanje ove problematike može biti značajan doprinos dosadašnjim teorijskim shvatanjima na temu „odnos nastavnik-učenik“, te time predstavljati prilog za razvoj teorijskih modela unutar onog dijela školske pedagogije kao discipline koji se posebno odnosi na srednju školu.
- b) **Praktični značaj** - poboljšati odnos između nastavnika i učenika, poboljšati razrednu klimu, odnosno poboljšati saradnju između nastavnika i učenika što može utjecati na uspjeh učenika u učenju i sam odnos prema nastavnom

predmetu. Time se daje doprinos daljnjem didaktičko-metodičkom oblikovanju nastavnog procesa u našoj srednjoj školi, što je kod nas još uvijek veliki problem.

- c) **Društveni značaj** - ukoliko se poboljša odnos na relaciji nastavnik-učenik, moguće je poboljšanje školskog uspjeha, time će i društvo napredovati, jer je imperativ vremena u kojemu živimo “društvo znanja”.

2.3. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati učeničku percepciju odnosa koji prevladavaju na relaciji nastavnik- učenik s obzirom na školski uspjeh:

1. Ispitati učeničku percepciju odnosa koji prevladavaju u nastavnom procesu na relaciji između nastavnika i učenika.
2. Ispitati učeničku percepciju odnosa koji prevladavaju u nastavnom procesu na relaciji između nastavnika i učenika s obzirom na školski uspjeh.
3. Ispitati što učenici osjećaju prema svojim nastavnicima.

2.4. Hipoteze

1. Pretpostavlja se da učenici srednje škole odnos između nastavnika i učenika percipiraju kao pozitivan.
2. Pretpostavlja se da ne postoji statistički značajna u percepciji odnosa između nastavnika i učenika s obzirom na školski uspjeh.
3. Pretpostavlja se da učenici srednje škole prema svojim nastavnicima osjećaju poštovanje.

2.5. Uzorak

Uzorak su činili učenici srednjih škola na području Zeničko-dobojskog kantona. Zbog ekonomičnosti, pristupilo se odabiru prigodnog uzorka kojeg su činili učenici Gimnazije „Musa Ćazim Ćatić“ Tešanj, „Druge gimnazije“ Zenica, Gimnazije „Rizah Odžević“ Zavidovići, Srednje tehničke škole Tešanj, Srednje mješovite škole Tešanj, Stručne industrijske škole Zenica i Ekonomske škole Zenica.

Veličina uzorka je 240 učenika, različitog socio-ekonomskog statusa, iz ruralnih i urbanih područja.

2.6. Metode, tehnike i postupci istraživanja

U istraživanju se koristila deskriptivna metoda. U sklopu deskriptivne metode primijenjena je tehnika ankete. U istraživanju su se koristili postupci anketiranja i statistički postupci obrade podataka (procenti, hi-kvadrat).

2.7. Instrumenti

Za potrebe ovog istraživanja koristili su se sljedeći instrumenti:

1. Socio-demografski upitnik napravljen za potrebe istraživanja. U upitniku se nalaze pitanja koja se odnose na sljedeće varijable: na spol, hronološka dob, vrsta škole, školski uspjeh.
2. AUU-anketni upitnik za učenike sačinjen od skala procjene (modifikovana forma skale o odnosu nastavnik-učenik je preuzeta od Martina Kramara, koja ima 9 tvrdnji koje se odnose na mišljenje učenika o odnosu koji prevladava između nastavnika i učenika.

2.8. Organizacija i tok istraživanja

Istraživanje na temu „Učenička percepcija odnosa između nastavnika i učenika u srednjoj školi“ sprovedeno je školske 2010/2011, u mjesecu maju, uz lično prisustvo. U istraživanju su učestvovali učenici prve i druge smjene. Ispitanici su zamoljeni da pažljivo pročitaju uputu, te da budu što iskreniji u svojim odgovorima, budući da je ispitivanje anonimno. Vrijeme rada nije bilo ograničeno, a u prosjeku je trajalo 30 minuta.

III Analiza i interpretacija rezultata

3.1. Učenička percepcija odnosa nastavnik-učenik

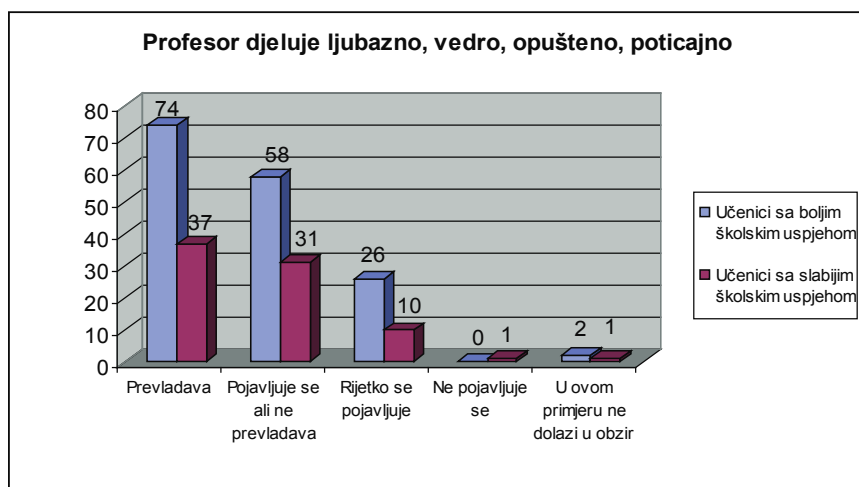
Problem odnosa između nastavnika i učenika vrlo je star i javlja se od same pojave nastavnika i nastavnica. Isto onako kako se razvijalo društvo, kako su se razvijali i odnosi u njemu, tako su se odnosi između nastavnika i učenika mijenjali. Prvi zadatak istraživanja je bio ispitati učeničku percepciju odnosa s profesorom. U tabeli su prikazane tvrdnje koje se odnose na odnos profesor-učenik. Modifikovana forma skale o odnosu nastavnik-učenik je preuzeta od Martina Kramara, koja ima 9 tvrdnji koje se odnose na mišljenje učenika o odnosu koji prevladava između nastavnika i učenika.

Tabela : Percepcija odnosa nastavnik-učenik

Tvrdnje	Prevladava		Pojavljuje se, ali ne prevladava		Rijetko se pojavljuje		Ne pojavljuje se		U ovom primjeru ne dolazi u obzir	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Profesor djeluje ljubazno, vedro, opušteno, poticajno	111	46,25 %	89	37,08 %	36	15 %	1	0,42 %	3	1,25 %
2. Profesor traži kontakte s učenicima, nagovara ih te uspostavlja neverbalni kontakt s njima	56	23,33 %	49	20,42 %	66	27,5 %	48	20 %	21	8,75 %
3. Profesor se prema učenicima odnosi kao prema suradnicima	76	31,67 %	70	29,17 %	61	25,42 %	20	8,33 %	13	5,41 %
4. Profesor se odaziva na poticaje učenika, učenike potiče na sudjelovanje, prihvaća poglede učenika	99	41,25 %	73	30,42 %	49	20,42 %	17	7,08 %	2	0,83 %
5. Profesor ima strpljenja za zbunjenost i greške učenika	93	38,75 %	85	35,42 %	45	18,75 %	9	3,75 %	8	3,33 %
6. Profesor omogućava učenicima sudjelovanje, daje im mogućnost govora, učenike sluša	139	57,92 %	75	31,25 %	22	9,17 %	2	0,83 %	2	0,83 %

7. Prijedloge i tvrdnje učenika uključuje u tijek nastave i njene rezultate	83	34,58 %	82	34,17 %	52	21,67 %	13	5,42 %	10	4,17 %
8. Profesor djeluje hladno, napeto, pokreće i izaziva konflikte s učenicima i među učenicima	17	7,08 %	33	13,75 %	72	30 %	75	31,25 %	43	17,92 %
9. Ne obazire se na želje, prijedloge i inicijative učenika, učenike diskriminira, u događanje uključuje samo bolje učenike	35	14,58 %	41	17,08 %	74	30,83 %	53	22,08 %	37	15,42 %

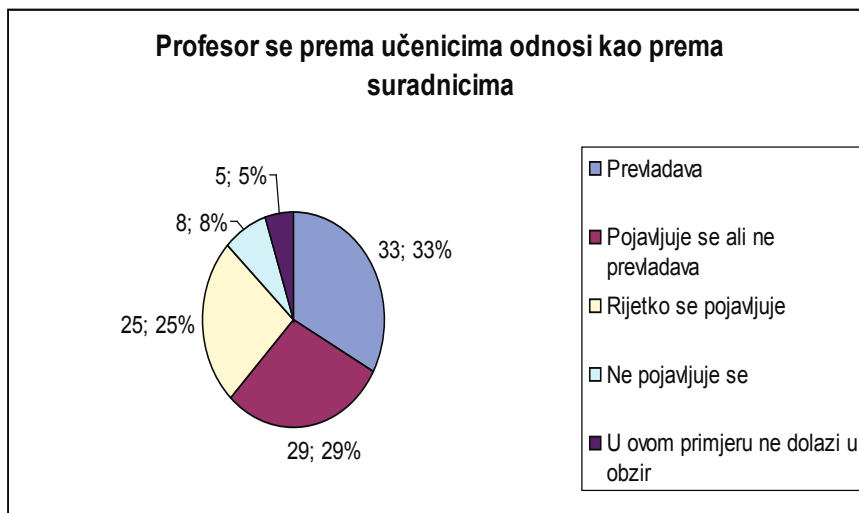
Iz tabele je vidljivo da većina učenika tj. 46,25% smatra da prevladava da profesor djeluje ljubazno, vedro, opušteno, 37,08% smatra da se pojavljuje da profesor djeluje ljubazno vedro opušteno, ali ne prevladava, da se rijetko pojavljuje smatra 15 % učenika i neznatan broj učenika tj. manje od 2 % smatra da nije prisutna ljubaznost, vedrina i opuštenost od strane profesora. U grafikonu 1 su rezultati predstavljeni grafički na prvu tvrdnju.

Grafikon 1. Profesor djeluje ljubazno, vedro, opušteno

Dobivena vrijednost χ^2 uz Yates-ovu korekciju (df=4; 9,49) iznosi 5,15 te pokazuje da ne postoji statistički značajna razlika u mišljenju učenika s obzirom na školski uspjeh.

Na tvrdnju broj tri učenici odgovaraju:

Grafikon 2. Profesor se prema učenicima odnosi kao prema suradnicima

Na tvrdnju broj tri učenici odgovaraju da prevladava da se nastavnici odnose prema učenicima kao prema saradnicima, 31,67% učenika, 29,17% učenika smatra da se pojavljuje, ali ne prevladava, rijetko se pojavljuje smatra 25,42% učenika, dok 13,74 % učenika smatra da se nastavnici ne ophode prema učenicima kao prema saradnicima.

Također, iz tabele je vidljivo da većina učenika smatra (71,67%) da se profesor odaziva na poticaje učenika, učenike potiče na sudjelovanje, prihvata poglede učenika.

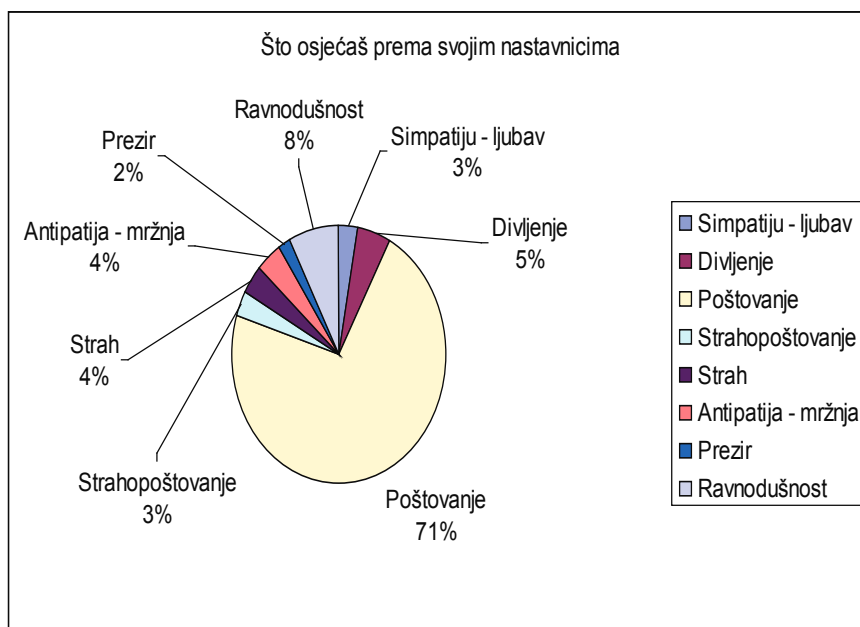
Da profesor ima strpljenja za zbunjenost i greške učenika, smatra 74, 2 % učenika, također, profesor omogućava učenicima sudjelovanje, daje im mogućnost govora, učenike sluša smatra 89,17 % učenika. Prijedloge i tvrdnje učenika uključuje u tok nastave i njene rezultate smatra 68,75% učenika. Da profesor djeluje hladno, napeto, pokreće i izaziva konflikte s učenicima i među učenicima, smatra 20, 83 % učenika, dok ostali učenici smatraju da se ne pojavljuje da profesor djeluje hladno i napeto. Prema mišljenju učenika, na stvaranje pozitivnog odnosa između učenika i profesora najviše utječe: ravnopravan odnos prema svim učenicima (25,42%), spremnost profesora da pomogne učeniku (24,58%), zatim razumijevanje i

poštivanje ličnosti učenika (16,25%), prisan i topao odnos profesora prema učeniku. Na posljednjem se mjestu nalazi zanimljivo izlaganje profesora (10,58%) i objektivno ocjenjivanje (10,58%).

Iz navedenih rezultata može se vidjeti da prevladava pozitivan odnos na relaciji nastavnik-učenik, učenici percipiraju svoje nastavnike kao ljubazne, vedre, opušteno, spremne na saradnju. Također, je evidentno da ne postoji statistički značajna razlika u percepciji odnosa između nastavnika i učenika s obzirom na školski uspjeh.

3.2. Emocije prema nastavnicima

Treći zadatak istraživanja je bio ispitati što učenici osjećaju prema svojim nastavnicima. Pitanje koje se odnosilo na četvrti zadatak istraživanja jeste pitanje broj 8. Rezultati su predstavljeni grafički:

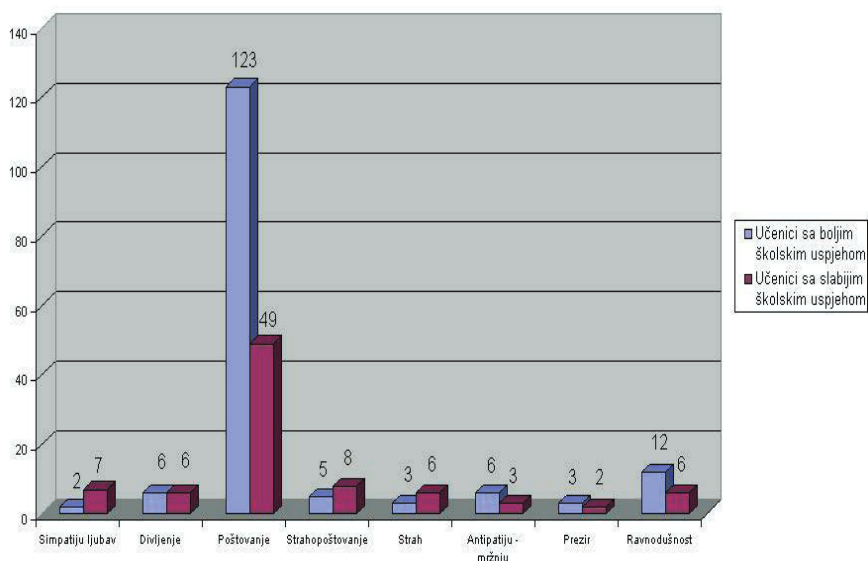

Grafikon 2. Što osjećaš prema svojim nastavnicima

Na grafikonu 2 je vidljivo da većina učenika (71%) osjeća prema svojim nastavnicima poštovanje, zatim ravnodušnost (8%), divljenje (5%), strah i mržnju (4%) , strahopoštovanje i simpatiju (3%) te prezir 2% učenika. S druge strane, na tvrdnju br.49 : “Profesor me voli kao osobu“ 40,83% učenika se potpuno i uglavnom slaže, profesori vole učenike , 42,5% učenika nije sigurno da profesori vole učenike, dok se 7% učenika, uglavnom, i uopće ne slaže da profesori vole učenike. Vidljivo je da učenici nisu sigurni da nastavnici vole svoje učenike.

Postavlja se pitanje postoji li razlika u osjećanjima prema nastavnicima s obzirom na školski uspjeh.

Šta osjećaš prema svojim nastavnicima?

Na grafikonu 3. Što osjećaš prema svojim nastavnicima

Dobivena vrijednost χ^2 uz Yates-ovu korekciju ($df=7$; 14,1) iznosi 15,15 te pokazuje da postoji statistički značajna razlika u mišljenju učenika s obzirom na školski uspjeh u vezi s osjećanjima prema nastavnicima. Odnosi između nastavnika se moraju temeljiti na ljubavi i poštovanju, koji doprinose i stvaraju uvjete za kvalitetnu nastavu i uspjeh u učenju.

Zaključak

Učenici percipiraju svoje nastavnike kao vedre, opuštene, ljubazne osobe. Većina nastavnika se prema učenicima odnosi kao prema suradnicima. Prema mišljenju učenika nastavnici se odazivaju na poticaje učenika, te učenike potiču na sudjelovanje. Nastavnici, također, imaju strpljenja za zbunjenost i greške učenika. Nastavnici omogućuju učenicima sudjelovanje, daju im mogućnost govora. Prema mišljenju učenika na stvaranje pozitivnog odnosa između učenika i nastavnika najviše utječe: ravnopravan odnos prema svim učenicima (25,42%), spremnost nastavnika da pomogne učeniku (24,58%), zatim razumijevanje i poštivanje ličnosti učenika (16,25%), prisran i topao odnos nastavnika prema učeniku. Na posljednjem se mjestu nalazi zanimljivo izlaganje nastavnika (10,58%) i objektivno ocjenjivanje (10,58%). Time je potvrđena i prva hipoteza kojom se pretpostavljalo da učenici percipiraju pozitivan odnos na realciji nastavnik-učenik. Ne postoji statistički značajna razlika u percepciji odnosa između nastavnika i učenika ako se uzme u obzir školski uspjeh, te je potvrđena i druga hipoteza.

Većina učenika (71%) osjeća prema svojim nastavnicima poštovanje, zatim ravnodušnost (8%), divljenje (5%), strah i mržnju (4%), strahopoštovanje i simpatiju (3%) te prezir 2% učenika. Potvrđuje se i treća hipoteza kojom se pretpostavljalo da učenici prema svojim nastavnicima osjećaju poštovanje. Odnosi između nastavnika i učenika se moraju temeljiti na ljubavi i poštovanju, koji doprinose i stvaraju uvjete za kvalitetnu nastavu i uspjeh u učenju. Neophodno je da nastavnici neprestano rade samoevaluaciju svoga rada, da preispituju svoju ulogu i vrše korekciju svoga rada. Jedino tako može se doći do uspjeha u odgojno-obrazovnom procesu.

Literatura

- Bratanić, M. (2000), *Mikropedagogija*, interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja, Zagreb: Školska knjiga;
- Bandur, V. (1985), *Učenik u nastavnom procesu*, Sarajevo: Veselin Masleša;
- Bratanić, M., Marišić, T. (2002), *Povezanost motivacije učenika sa stavovima prema nastavniku*, str.1-12;
- Glasser, W. (1994), *Kvalitetna škola*, Zagreb: Educa;

- Gordon, T. (1998), *Kako biti uspješan nastavnik*, Beograd: Kreativni centar;
- Green, B. (1996), *Nove paradigme za stvaranje kvalitetnih škola*, Zagreb: Alinea;
- Jensen, E. (2003), *Super-nastava*, Zagreb: Educa;
- Kyriacou, C.(1997), *Temeljna nastavna umijeća*, Zagreb: Educa;
- Lekić, M. (1956), *O odnosima između nastavnika i učenika*, Beograd: Pedagoško društvo Srbije;
- Musić, H. (2007), „Filozofsko-sociološki aspekti odnosa između učenika i nastavnika“, *Didaktički putokazi*, br.45(13), str.31-39;
- Muminović, H. (1998), *Mogućnost efikasnijeg učenja u nastavi*, Svjetlost, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo;
- Slatina, M.(1998), *Nastavni metod*, Sarajevo: Filozofski fakultet;
- Suzić, N. (1995), *Osobine nastavnika i odnos učenika prema nastavi*, Banja Luka: Narodna univerzitetska biblioteka „Petar Kočić“
- Suzić, N. (2000), „Faktorska analiza odnosa učenika i nastavnika“, *Časopis za humanističke i društvene nauke*, br.2, str.239-253;